

XX стагоддзя, па-мастацку даследаваў і выяўляў беларускую ментальнасць.

ЛІТАРАТУРА

1. Вальтар, В.Б. Выбраныя творы / В.Б. Вальтар. – Мінск: Кнігазбор, 2009. – 280 с.
2. Бушмин, А.С. Наука о литературе: Проблемы. Суждения. Споры / А.С. Бушмин. – М.: Современник, 1980. – 334 с.
3. Лісты Уладзіміра Жылкі да Антона Луцкевіча // Шляхам гадоў: гіст.-літ. зб. / уклад. Я. Янушкевіч. – Мінск, 1994. – С. 16–53.

*В.Ю. Бароўка,
Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П.М. Маішэрава*

ПАДЗВІННЕ Ў ВЕРШАХ СА ЗБОРНІКА “СТЫРНО” С. ПАНІЗНІКА

Падзвінне – край з багатай гісторыяй і цікавымі мастацкімі традыцыямі, этнакультурнае беларуска-руско-літоўска-латышкае памежжа. Феномен этнічнага памежжа – значны ў сучасных умовах аб’ект навуковага і мастацкага даследавання. Мастацкае асэнсаванне геаграфічнага і этнакультурнага памежжа знайшло непасрэднае выяўленне ў творчасці пісьменнікаў, народжаных на тэрыторыі Віцебшчыны. Вывучэнне мастацкага асэнсавання Падзвіння як этнакультурнага памежжа дазваляе паглыбіць агульнапрынятыя ўяўленні пра шляхі эстэтычнай ідэнтыфікацыі канкрэтных аўтараў і нацыянальнага слоўнага мастацтва.

Сяргей Панізнік – ураджэнец Міёрскага раёна. Тэма роднага краю пастаянна прысутнічае ў творчасці гэтага паэта. У зборніку “Стырно” (1989) нізка вершаў “Скрыжалі” спецыяльна прысвячалася роднай зямлі. Самая характэрная прыкмета роднага краявіду для аўтара нізкі вершаў – рака Дзвіна: “Згінаецца Дзвіна тут у падкову, / І трубіць бор у старажытны рог” [1, с. 114]. Дзвіна – аб’яднальніца народаў: “Народы падружыла / На паўпланеты жыла. / Каля стырна кружыла / Блакітна-мірны сцяг. / Дзвіная мая! Тугая, / Як пупавіны цяг. / Рубон мой і Даўгава. / Па-даўняму, Даўгая” [1, с. 130]. Верш пра знаёмых з дзяцінства мясціны “Лявонпаль” пачынаўся са згадвання паэтычнай этымалогіі: “Звініць ля палаца язміннае голле. / Схіляецца бор да прадонняў Дзвіны. / Лявонава поле, / Лявонава поле – / Імя самай першай вясны” [1, с. 92].

С. Панізнік працягвае традыцыю беларускай паэзіі, калі адзначае ў вершы “Родных зёлак травіна” вялікую ролю малой радзімы ў сваім творчым станаўленні: “Не забыў, з якога коласу / Ў слова роднае прарос! / Не забыў, з чыйго я голасу / Песню праз гады пранёс!” [1, с. 105].

Родная зямля паэта – край малых і вялікіх рэк – Волты, Мёрыцы і Дзвіны. Для насельнікаў дзвінскіх берагоў спрадвек істотным сродкам існавання быў сплаў лесу. Плытагонаў мясцовыя жыхары называлі асначамі. У вершы “Асначы” С. Панізнік узнёсла велічае плытагонаў усяведнымі назіральнікамі за светапарадкам, заўсёднымі памочнікамі прыроды і людзей у бядзе. Вобраз Дзвіны як ракі-прыгажуні і карміліцы ўласцівы і латгальскім аўтарам (Я. Райнісу, Я. Судрабкалну, Ю. Ванагу).

Падзвінне, у мастакоўскай трактоўцы С. Панізніка, – зямля з багатай і гераічнай гісторыяй. Лірычны герой верша “Скрыжалі” наракаў на тое, што час многае сцірае з памяці людскіх пакаленняў, а надзвычай важна, каб памяць пра мінулае заставалася. Магільныя пліты для лірычнага героя, заклапочанага аднаўленнем уласнага радаводу, – гісторыя асобнага чалавека і народа. Паводле С. Панізніка, гісторыя і культура мацавалі сувязь паміж народамі этнічнага памежжа. Нашы продкі стрымлівалі націск шматлікіх знешніх ворагаў. У часы Сярэднявечча тут пацярпелі параженне крыжаносцы. Абавязак нашчадкаў – аднавіць і захаваць памяць пра герояў-прашчураў. Гераічна змагалася Падзвінне ў часы Вялікай Айчыннай вайны. Так, у вершы “Здольшчына” паэт прыгадаў гераізм і трагедыю партызанскай Асвейшчыны.

Шмат увагі надаваў паэт асэнсаванню далёкай і блізкай гісторыі. З кароткага эпіграфа-гістарычнай даведкі пачынаўся верш “Слова князя Одрыса-Харобрага”: “У 1386 г. замак летапіснага горада Одрысь (Дрыса), (Одрьск- ?) быў спалены Андрэем Полацкім у час міжусобнай вайны. У 1962 г. Дрыса перайменавана ў г. Верхнядзвінск” [1, с. 95]. Як вядома, балцкае слова “дрыса” перакладаецца як “смеласць”, “харобрасць”, “адвага”. Яно вызначала некалі дамінантную рысу характару нашых продкаў. Мастацкімі сродкамі С. Панізнік адзначае, што Падзвінне – гэта і памежжа і сумежжа народаў і культур. Маналог лірычнага героя верша – роздум над шляхамі беларускай гісторыі, якая ўся “на горычы, / Уся на забыцці! / Але не перайначана!” [1, с. 96].

Парадаксальнай, але заканамернай уяўлялася лірычнаму герою эвалюцыя этнаідэнтыфікацыі нашых продкаў на працягу стагоддзяў, рэканструяваная нашчадкамі: “Быў крывічом адчайным я, / А буду палачанінам, / А потым – ліцвіном...” [1, с. 95].

Знакавая фігура беларуска-латышкага памежжа, у трактоўцы пісьменніка, – гэта, несумненна, вялікі латышскі паэт Яніс Райніс, які “сонечныя словы вязаў у гонкія плыты” [1, с. 97–98]. Сапраўды, самым распаўсюджаным вобразам-матывам у творчасці Райніса быў вобраз сонца, які надзяляўся моцнай вітальнай сілай. У вершы “Стырно” С. Панізнік згадваў пра беларуса Нядзведскага, што служыў

у доме Райнісаў, выхоўваў будучага латышкага паэта, пазнаёміў яго з беларускім фальклорам. Гэты чалавек любіў у Латгаліі сустракацца і гутарыць з землякамі-плытагонамі: “Ганкі чакаў стары Нядзвецкі: / Пакінуўшы вартоўны двор, / Ішоў да стырнавых пагрэцца... / Звінеў у песнях родны бор” [1, с. 97].

У аснову верша “Стырно” пакладзены рэальныя факты, бо захаваліся ўспаміны Яніса Райніса пра тое, як яго выхавальнік любіў слухаць песні плятагонаў з Віцебшчыны. С. Панізнік падкрэсліваў, што культуры Беларусі і Латвіі парадніліся яшчэ і дзякуючы знакамiтаму латышкаму празаіку Андрэю Упіту, які веў свой радавод з Падзвіння.

Шмат увагі нададзена С. Панізнікам мастацкаму асэнсаванню сучаснага стану радзіннай зямлі. Так, у вершы “Бацяну Мёрскага раёна”, які пачынаўся эпіграфам “Бацян, бацян даўганосы / Згубіў боты, а сам босы...” [1, с. 99], лірычны герой успамінаў, што з’явіўся на свет у “сорак другім, гаручым годзе”. Вайна, урбанізацыя ў многім “абязлюдзелі” родныя мясціны паэта. Твор “Бацяну Мёрскага раёна – верш-маналог, верш-споведзь, верш-роздум пра абавязак чалавека перад месцам, якое яго ўзгадала, і верш-пакаянне блуднага сына, што часта забываў дарогу да роднага дому: “А дзе мая аддача, / Адплата за даўгі? / Радзінны дом – не дача, / Не кашалёк тугі” [1, с. 100]. Згодна з вядомым на Беларусі народным павер’ем, бусел прыносіць дзяцей. Лірычны герой ускладае надзеі на “бацянову дапамогу” ў адраджэнні Міёршчыны. У вершы “Ідзе ўрок” прысвечаным былому ўдзельніку партызанскага руху, а ў мірны час настаўніку Паўлу Марціняту, паэт падкрэсліў, што школа і настаўнікі – гаранты дастойнай будучыні роднай зямлі, бо ў школах “куюцца / І меч, і шчыт, асвета і святло!” [1, с. 115].

Падзвінне – месца, дзе жылі і жывуць таленавітыя спевакі, добрасумленныя працаўнікі, мужныя абаронцы Радзімы. Для прыкладу, у вершы “Валачобнік” С. Панізнік апаэтызаваў выканаўцу старадаўніх песень вясковага дзядзьку Андрыяна, што ставіў добрыя хаты і сваімі песнямі “людзей, зямліцу славіў” [1, с. 106]. У вершы “Па волю” згадаў пра Анатоля Мароза, які ў 1928 годзе выехаў на заробкі ў Францыю, а ў 1935 годзе змагаўся за свабоду рэспубліканскай Іспаніі, дзе і загінуў. Лірычны герой шкадуе, што землякі не могуць аддаць належную пашану памяці земляка: “На дзень перамогі акрайцам / Частуюць тут памяць вайны. / І толькі магілы “іспанца” / Няма ля вясенняй Дзвіны [1, с. 109]. У вершы “Француз” паэт сцвердзіў думку пра цесную сувязь роднага краю і вялікага свету праз успамін пра Аляксандра Панізніка, што ў часы Другой сусветнай вайны ўдзельнічаў у руху французскага Супраціўлення: “Прыдзвінскі край / З шахцёрскім – як спарыш. / Ён

не затопіць сціплыя надгробкі, / Злучаюцца Лявонпаль і Парыж / Як родныя / Дзве / На планеце / кропкі” [1, с. 113].

Спецыфіка мастацкага асэнсавання Падзвіння як беларуска-латгальскага памежжа ў творах С. Панізніка заключаецца ў выкарыстанні эстэтычнага вопыту аўтараў Латгаліі (апяванне краявідаў, Дзвіны, сонца) і паэтаў Віцебшчыны (сцвярджэнне важнай ролі малой радзімы ў станаўленні асобы), у паказе цеснай сувязі мінулага і сучаснасці, у звароце па канкрэтных фактаў і біяграфій насельнікаў Віцебшчыны, у імкненні перадаць праз слова адметнасць этнагеаграфічнай прасторы (“асначы”, “ганкі”, “дрыса” і інш.), у метафарычнасці мовы.

ЛІТАРАТУРА

1. Панізнік, С. Стырно : вершы / С. Панізнік. – Мінск : Маст. літ., 1989. – 134 с.

*В.І. Русілка,
Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П.М. Маішэрава*

ТВОРЧАСЦЬ ЛАТГАЛЬСКАГА ПАЭТА АЛЯКСЕЯ САЛАЎЁВА

Творчасць Аляксея Салаўёва, высокапрафесійнага літаратара, ганаровага грамадзяніна Даўгаўпілса, у многім вызначае сённяшні стан культуры Латгаліі і дае багатыя магчымасці для вылучэння некаторых заканамернасцяў канцэптасферы ў літаратуры гэтага ўнікальнага рэгіёну і вызначэння тыпалагічных паралеляў з творчасцю паэтаў Віцебшчыны. Мэта дадзенай работы – сістэматызацыя звестак пра творчасць гэтага малавядомага ў Беларусі рускамоўнага латгальскага паэта, выяўленне мастацкай спецыфікі паэзіі А. Салаўёва і некаторых агульных для літаратуры беларуска-латышкага памежжа канцэптаў прасторы.

Аляксей Салаўёў, які ў 2012 годзе адзначыў сваё 80-годдзе, – адна з найбольш яркіх індывідуальнасцей ў сучаснай паэзіі Даўгаўпілса, па словах паэтэсы Ф.Осінай, гэта “сімвал культурнага жыцця горада” [1, с. 260]. Заслужаны журналіст Латвіі, ён паўвека адпрацаваў на радыё, у рэдакцыях гарадскіх газет, што дало каштоўны жыццёвы вопыт і выпрацавала актыўную жыццёвую пазіцыю: А.Салаўёў быў дзеячам шэрагу асветніцкіх, прыродаахоўных, гуманітарных таварыстваў. З’яўляўся членам Саюза пісьменнікаў СССР і Латвіі, аднак у 90-я гады выйшаў з усіх арганізацый – у гэтым таксама выявілася прынцыповая пазіцыя творцы, які катэгарычна не прымае палітызацыю літаратуры, этнічны разлад, цынічную ўладу грошай.